

Sygn. akt V CSK 359/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 23 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący)

SSN Anna Kozłowska

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Skarbu Państwa - Państwowego Gospodarstwa Leśnego
Lasów Państwowych Nadleśniczego Nadleśnictwa Z.

przeciwko Kazimierzowi G., J. G. i H. S.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 23 października 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 23 stycznia 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 lipca 2013 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo o zapłatę 1 300 000 zł tytułem zwrotu korzyści niesłusznie uzyskanych przez pozwanych kosztem Skarbu Państwa.

Sąd ustalił, że wyrokiem z dnia 22 czerwca 1989 r. Sąd Wojewódzki w K. ustalił, że L. G. w związku z wojną wszczętą w 1939 r. pozostawił we wsi B., która nie wchodzi w skład obecnego obszaru państwa, majątek nieruchomy składający się z nieruchomości gruntowej o powierzchni 46 ha 3639 m², zabudowanej parterowym murowanym budynkiem mieszkalnym, w którym znajdowały się 4 pokoje i kuchnia, oraz drewnianą stodołą i oborą. Spadek po L. G. nabyli pozwani.

W dniu 10 sierpnia 1998 r. Urząd Rejonowy w K. wydał pozwany zaświadczenie, w którym stwierdzono, że są oni uprawnieni, jako spadkobiercy, do ubiegania się o odszkodowanie za mienie nieruchome pozostawione przez L. G. na terenach niewchodzących w skład obecnego państwa. Prawo do odszkodowania wynikało z wyżej wymienionego wyroku z dnia 22 czerwca 1989 r.; wartość pozostawionego mienia wyceniono na 8.095.908 zł. W zaświadczeniu potwierdzono, że ubiegający się o odszkodowanie nie zrealizowali do chwili wydania zaświadczenia swego roszczenia, ponieważ nie było nieruchomości skarbowych mogących stanowić przedmiot odszkodowania.

Wartość pozostawionej przez L. G. nieruchomości została ustalona na podstawie operatu szacunkowego sporządzonego we wrześniu 1997 r. przez rzeczoznawcę.

Po uzyskaniu wymienionego zaświadczenia, pozwani na przetargach organizowanych przez Skarb Państwa nabywali nieruchomości, płacąc na poczet ceny wskazaną w zaświadczeniu wartością mienia pozostawionego przez L. G. poza granicami państwa.

W dniu 31 stycznia 2002 r. pozwani wzięli udział w zorganizowanym przez powoda drugim pisemnym przetargu ograniczonym sprzedaży Ośrodka Szkolno-Wypoczynkowego Lasów Państwowych w O. Przetarg wygrali, składając ofertę w wysokości 1.400.000 zł. W dniu 4 marca 2002 r. strony zawarły w formie aktu

notarialnego umowę sprzedaży nieruchomości wraz z częściami składowymi i ruchomościami stanowiącymi wyposażenie. Na poczet ceny zostało zaliczone wadium w wysokości 40.000 zł i odpowiednia część wartości mienia pozostawionego przez L. G. poza granicami kraju. Nabytą nieruchomość pozwani sprzedali w dniu 19 marca 2002 r. za 450.000 zł.

Na skutek przeprowadzonej przez Najwyższą Izbę Kontroli Delegaturę w Z. kontroli prawidłowości sprzedaży Ośrodka Szkolno-Wypoczynkowego Lasów Państwowych w O., ustalono, że określona w sporządzonym we wrześniu 1997 r. operacie szacunkowym wartość mienia pozostawionego przez L. G. została rażąco zawyżona; jej rzeczywista wartość rynkowa wynosiła 287.000 zł. Rzecznik, który sporządził operat szkodowy został skazany za popełnienie przestępstwa poświadczenia nieprawdy co do okoliczności mającej znaczenie w sprawie.

W dniu 24 lutego 2004 Wojewoda [...] wydał decyzję stwierdzającą nieważność zaświadczenia kierownika Urzędu Rejonowego w K. z dnia 10 sierpnia 1998 r., lecz uchylił ją Minister Skarbu Państwa i stwierdził, że wymienione zaświadczenie zostało wydane z rażącym naruszeniem prawa.

Sąd pierwszej instancji uznał, że nie ma podstaw do uwzględnienia powództwa na podstawie art. 1 ustawy z dnia 21 czerwca 1990 r. o zwrocie korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa lub innych państwowych osób prawnych (Dz. U. Nr 44, poz. 255 ze zm. – dalej: „ustawa z 1990 r.”), ponieważ ma on zastosowanie tylko wtedy, gdy do uzyskania korzyści z majątku Skarbu Państwa dochodzi – co nie ma miejsca w sprawie – bezpośrednio na podstawie samej czynności prawnej lub decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe. Sąd nie znalazł także podstaw o uwzględnienia powództwa na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powoda, dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej, opartej na pierwszej podstawie, pełnomocnik powoda zarzucił naruszenie art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. Powołując się na tę podstawę

wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Naruszenie art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. przez błędną jego wykładnię polega - zdaniem skarżącego – na wadliwym uznaniu, że czynność prawna w postaci zawartej przez strony w formie aktu notarialnego umowy sprzedaży nieruchomości, z powołaniem się na zaświadczenie potwierdzające uprawnienia zabużańskie pozwanych, nie jest czynnością prawną w rozumieniu tego przepisu oraz na wadliwym przyjęciu, że uzyskanie korzyści kosztem Skarbu Państwa musi nastąpić, bezpośrednio w skutek dokonania konkretnej czynności prawnej lub wydania decyzji, mimo że warunek bezpośredniości nie wynika z przytoczonego przepisu.

Kwestie, których dotyczy przytoczony zarzut naruszenia art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. były przedmiotem uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2015 r., III CZP 2/15 (nie publ.), dotyczącej analogicznej sprawy.

Sądu Najwyższy uznał, że kluczowe znaczenie w okolicznościach sprawy ma wykładnia art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. pod kątem tego, czy jego zastosowanie uwarunkowane jest tym, aby do niesłusznego uzyskania korzyści z majątku Skarbu Państwa (lub innej państwowej osoby prawnej, co w stanie faktycznym sprawy nie ma znaczenia i zostało pominięte) doszło bezpośrednio na mocy samej czynności prawnej bądź też decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe.

Literalna wykładnia art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r., jakkolwiek nie użyto w nim określenia "bezpośrednio", przemawia wprost za tym, że może mieć on zastosowanie tylko do takich czynności prawnych lub decyzji administracyjnych, które, przenosząc własność lub inne prawo majątkowe, skutkują uzyskaniem korzyści z majątku Skarbu Państwa, powodując ubytek (stratę) w tym majątku. Przepis art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. wskazuje, że chodzi w nim o niesłuszne uzyskanie korzyści z majątku Skarbu Państwa mocą („wskutek”) samej czynności prawnej lub decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe. Niesłusznie uzyskaną korzyścią ma być zatem własność lub inne prawo majątkowe - ewentualnie część ich wartości majątkowej - przeniesione przez

czynność prawną lub decyzję administracyjną. Inna interpretacja czyniłaby niezrozumiałym wymaganie, aby chodziło o czynność prawną lub decyzję administracyjną przenoszącą własność lub inne prawo majątkowe. Za wystarczające można by wtedy uznać sformułowanie, że chodzi o czynność prawną lub decyzję administracyjną, wskutek której doszło do uzyskania - przez określone podmioty - niesłusznej korzyści z majątku Skarbu Państwa.

Pogląd, że w art. 1 ust. 1 ustawy z dnia 1990 r. chodzi o niesłuszne uzyskanie korzyści mocą samej czynności prawnej lub decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe, potwierdza również wynikające z tego przepisu wymaganie, aby korzyść ta była uzyskana „z majątku”, a nie tylko „kosztem” Skarbu Państwa. Wymaganie to wskazuje wprost na to, że w grę wchodzi tu bezpośrednie przesunięcie majątkowe - wskutek czynności prawnej lub decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe – z majątku Skarbu Państwa do majątku osoby uzyskującej korzyść, którego następstwem jest rzeczywisty ubytek w istniejących już składnikach majątku Skarbu Państwa

Istotne znaczenie w rozpatrywanym kontekście ma przyjęty w odniesieniu do czynności prawnej w orzecznictwie pogląd, że art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. może mieć zastosowanie tylko w przypadku, w którym wskazana w tym przepisie czynność prawna była ważna. Stanowisko to wynika bowiem między innymi z założenia, że czynność prawa nieważna nie wywiera zamierzonego skutku prawnego, w związku z czym - w kontekście art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. - nie wchodzi w ogóle w rachubę uzyskanie wskutek takiej czynności prawnej jakiegokolwiek, w tym również niesłusznej, korzyści z majątku Skarbu Państwa (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 czerwca 2010 r., II CSK 659/09, OSNC-ZD 2010, Nr 4, poz. 121). Założenie to jest zaś z kolei jedynie wtedy trafne, gdy się zarazem przyjmie, że zastosowanie art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. warunkowane jest tym, aby do niesłusznego uzyskania korzyści z majątku Skarbu Państwa doszło bezpośrednio na mocy samej czynności prawnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe.

Pogląd, że w art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. chodzi wyłącznie o niesłuszne uzyskanie korzyści z majątku Skarbu Państwa mocą samej czynności prawnej lub decyzji administracyjnej przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe, oznacza, iż podstawą przewidzianych w tym przepisie żądań nie może być zdarzenie złożone, którego pierwszym członem - nadającym mu piętno niesłuszności - byłoby wydanie wadliwego zaświadczenia, potwierdzającego uprawnienia, o których była mowa w art. 212 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, w brzmieniu obowiązującym w chwili wydania zaświadczenia (jedn. tekst z 2000 r., Nr 46, poz. 543 ze zm.), a drugim - pozostającym z nim w związku pośrednim - nabycie nieruchomości Skarbu Państwa powiązane z zaliczeniem na poczet ceny wartości mienia zabużańskiego określonej w takim zaświadczeniu. Eliminuje to więc - w okolicznościach sprawy - z kręgu zdarzeń, do których mógłby ewentualnie mieć zastosowanie art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r., to, które polegało na uzyskaniu przez pozwanych zaświadczenia z 1998 r.

W niniejszej sprawie zastosowanie art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. - w przyjętej interpretacji - rozważać można natomiast w odniesieniu do umów sprzedaży, które Skarb Państwa zawarł z pozwanymi i w ramach których uzgodniono, że na poczet ceny zostanie zaliczona wartość pozostawionych nieruchomości określona w treści zaświadczenia z 1998 r. Piętno niesłuszności korzyściom uzyskanym przez nabywcę nieruchomości może nadawać to, że pokrył on cenę nabywanych nieruchomości - na mocy umowy - niesłusznie wykreowaną zaświadczeniem zawyżoną wartością mienia zabużańskiego. Wynika to z tego, że osoba pozornie - w świetle zaświadczenia - uprawniona w rzeczywistości uzyskuje nienależną jej korzyść majątkową; uzyskuje rekompensatę w zakresie rażąco wykraczającym poza stratę związaną z faktem pozostawienia nieruchomości. Niesłuszną korzyścią jest jednak w tym wypadku nie suma pieniężna odpowiadająca części ceny, na poczet której zaliczono niesłusznie zawyżoną wartość mienia zabużańskiego, lecz tylko suma pieniężna odpowiadająca wartości nabytych nieruchomości w zakresie, w którym zrównoważyła ją zawyżona wartość tego mienia. Skutkiem umowy sprzedaży nieruchomości zawartej w takich warunkach jest strata wyrażająca się w zmniejszeniu aktywów Skarbu Państwa, gdyż wyjście z nich składnika

majątkowego (nieruchomości) o określonej wartości nie jest równoważone uzyskaniem korzyści odpowiadającej tej wartości. Jest to bezpośredni skutek umowy, wynikający z uzgodnienia zapłaty części ceny wadliwym „pieniądem zabużańskim”, a nie z nieprawidłowego jej wykonania. W efekcie umowa taka jest czynnością prawną, przenoszącą własność nieruchomości, wskutek której dochodzi do uzyskania niesłusznej korzyści z majątku Skarbu Państwa w rozumieniu art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r.

Sąd Najwyższy, w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną, podziela rozstrzygnięcie zawarte w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 2015 r., III CZP 2/15 i przytoczone wyżej motywy uchwały. To oznacza, że trafny okazał się zarzut skarżącego, że Sąd z naruszeniem art. 1 ust. 1 ustawy z 1990 r. uznał, że zawarta przez strony w formie aktu notarialnego umowa sprzedaży nieruchomości nie stanowi czynności prawnej przenoszącej własność w rozumieniu tego przepisu. Nieuzasadniony okazał się natomiast zarzut w części kwestionującej przyjętą przez Sąd wykładnię, że zwrot korzyści uzyskanych niesłusznie kosztem Skarbu Państwa musi nastąpić bezpośrednio wskutek czynności prawnej lub decyzji przenoszącej własność lub inne prawo majątkowe.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).